

Velika familija Dulić na Đurđinu

dr. sc. Milana Černelić*

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj opisati prvenstveno završnu fazu postojanja velike familije Dulić na Đurđinu na temelju podataka sakupljenih terenskim istraživanjem 1980. godine. Razmatraju se imovinsko-pravne i gospodarske prilike, oblici upravljanja, organizacija života i rada, obiteljski odnosi te uzroci njezine diobe. Prikaz ove zadružne obitelji temelji se na kazivanjima tada još živućih članova i njezinih potomaka, nadopunjeno recentnim podacima prema kazivanju Nevenke Fabian Vidaković, r. Dulić, te obiteljskom dokumentacijom i fotografijama iz ostavštine njezinoga oca Bolte Dulića. U završnom poglavlju daje se osvrt na familiju Dulić nakon raspada obiteljske zadruge te ocrtava duh zajedništva koji je u novonastalim nuklearnim obiteljima zasigurno odraz zadružnih obiteljskih odnosa, kako unutar užeg zadružnog ogranka Dulićevih tako i u širem krugu obitelji ovoga velikoga bunjevačkog roda.

Ključne riječi: velika familija, Dulić, zadruga, Đurđin

Uvod

Ovaj rad ima za cilj predstaviti zadružnu obitelj Dulić iz Đurđina, o kojoj su osnovni podaci prikupljeni još davne 1980. godine.¹ Povijest ove zadružne obitelji moguće je prikazati onoliko daleko u prošlost koliko su sjećanja njihovih živućih članova sezala u vrijeme ispitivanja, no prvenstveno je na temelju njihovih iskaza bilo moguće u prvom redu opisati završnu fazu postojanja zadruge Dulića, imovinsko-pravne i gospodarske prilike, oblike upravljanja, organizacije života i rada, obiteljske odnose te konačno uzroke njezine diobe. Nešto podataka prikupljeno je i o prethodnom zadružnom naraštaju. O svemu tome saznala sam u prvom redu od svojih glav-

---

* izvanredna profesorica, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet, Zagreb

¹ Rad se temelji na rukopisnoj građi koja se prikupljala u okviru projekta *Seljačke obiteljske zadruge u 19. i 20. stoljeću*, voditelja prof. dr. Milovana Gavazzija, a pohranjena je na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Černelić 1980).

kartu rasprostranjenosti vlastitoga obiteljskog prezimena, potaknuta obiteljskim predajama koje je čula od svojega oca Bolte prema kojima Dulići potječu iz Kona-vala. Na područje Bačke doselili su se iz Jablanca (usp. Pavelić 1991, 172).

Opći naziv za zadružnu obitelj u ovome kraju bio je *velika familija*, a zadruga Dulićevih nazivala se *velika familija Dulić Petra*. Ova posljednja zadružna obitelj potekla je od Ivana, Ive Dulića nakon čije smrti je domaćin zadruge postao Petar. I u Ivanovoj zadruzi je u vrijeme diobe oko 1900. godine i kasnije u Petrovoj pred diobu 1927. ili 1928. bilo dvadesetak i više članova obitelji. Petar nije bio najstariji sin, već peti po redu od šest sinova, no moguće je da su i prva četvorica (Marko, Veco, Joško, Kalor) pa i šesti sin Grgo, osnovali svaki svoje zadruge s obiteljima svoje djece, što kazivači, potomci Petrove zadruge, nisu znali pouzdano potvrditi.

Sl. 1. Posljednji domaćin zadružne obitelji Dulić, presnimak s fotografije svadbe njegovoga sina Grge 1909. godine

Petar i Cilika rođena Crnković u vrijeme osnivanja nove zadruge imali su šestero djece, a Petar, starješina zadruge bio je u to vrijeme star 47 godina. Raspad prethodne Ivine zadruge dogodio se kad je Ive imao već 85 ili 86 godina, što govori o velikom autoritetu domaćina zadruge, ali i njegovoj „čvrstoj“ ruci. Nakon diobe Ivanove zadruge mogla je u jednom kraćem prijelaznom razdoblju Petrova obitelj zapravo biti trogeneracijska nuklearna obitelj do Ivanove smrti, sve do trenutka dok se nisu stekli uvjeti za nastajanje nove zadružne obitelji, budući da Petrova unučad nisu živjela u Ivanovoj *velikoj familiji*. Od sinova bio je oženjen samo Lazo, koji je imao 23 godine, ali se njegovo prvo dijete, sin Bolto, rodio 1905. godine. Zapravo tek ženidbom Petrovog drugog sina Grge 1909. godine Petar i formalno postaje domaćin novoosnovane zadruge (Sl. 1). Petrovi potomci nisu imali uvjeta za nastavak zadružnog života, no o tome će više riječi biti u poglavlju od diobi zadruge Dulić (Sl. 2).

zapadu (Istra) nosili su sa sobom i k a v s k i govor zapadnog štokavskog nariječja. Osobito je jaka bila migracija hrvatskih Vlaha s ostalim katoličkim pučanstvom s neretvanstog područja. Oni su poznati pod imenom Bunjevci (ikavci, štokavci). Selili su se u južnu Italiju (moliški Hrvati), u Zadarsko zaleđe, u Bačku (Sombor, Subotica, Baja, Mohač) gdje su se miješali s Hrvatima Šokcima (doseljenicima iz Bosne i Slavonije). Tu su prezimena Urs-*ulović* = urs (medvjed) + ul + ić, Drak-*ulić* = drakul (zmaj) + ić, Krc-*ulović* = krkul (kovrčast) + ov + ić, Šerbul što potječe od servus. Nastavak *ić* znači dijete, sin.

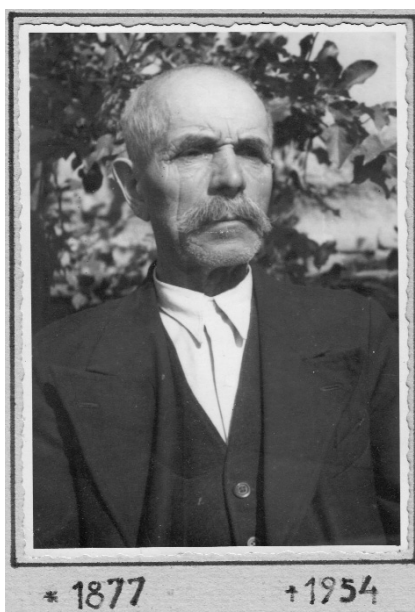
3. U osnovi prezimena Krst-*ulović* je g r č k i pridjevnik Christos.

U imenima izvan romanskog utjecaja, u hrvatskom jezičnom području nastavak *-ul* je slavenskog podrijetla, a to dokazuje i njegova prisutnost u narodnim imenima drugih slavenskih naroda (usp. Šimunović 1995, 147-149, 153); više vidi i u novom izdanju knjige (Šimunović 2006, 137-138).

Zadruga se u pravilu dijelila nakon smrti domaćina, a ne zbog prevelikog broja članova ili nekog drugog razloga, da bi se potom oformila nova ili više novih zadruga ovisno o broju oženjene braće i broju muške djece unutar užih obitelji. U slučaju obaju generacija Dulićeve zadruge to se dogodilo godinu dvije prije smrti starješine zadruge, kako Ivana tako i Petra. Ivan je imao preko osamdeset godina, a Petar je umro u sedamdesetišestoj godini života 1929. godine (Sl. 3).

U zadrugi Dulića nije bilo članova primljenih u zadrugu izvan obitelji. U drugim je obiteljima bilo takvih slučajeva, ali su rijetki. Unutar zadruga nije bilo međusobnog sklapanja braka, jer su zadrugu činila rođena braća i njihova djeca.

Svi su zadrugari živjeli na jednom *salašu*, stambenoj i gospodarskoj jedinici združnog obiteljskog života, na kojoj su kasnije nastavile živjeti i nuklearne obitelji iznikle iz zadruga, kada je obiteljski život

Sl. 2. Lazo Dulić, Petrov najstariji sin, „nesuđeni“ domaćin zadruge Dulić.

Sl. 3. Osmrtnica posljednjeg domaćina velike familije Dulića. Iz obiteljske dokumentacije Bolte Dulića.

zadružnoga ustroja prestao postojati, većinom u prvoj polovici XX. stoljeća, premda to nije bilo jedinstveno za sve obitelji koje su živjele u zadrugama do trenutka njihovog formalnog ili neformalnog raspada (usp. Černelić 2006, 73). *Salaš* se smatrao jednom obiteljskom cjelinom i njezini se članovi nisu razdvajali. Ipak je u zadružnoj obitelji Dulić bilo uobičajeno da domaćin zadruga živi sa svojom suprugom u gradu, u Subotici. Kad je umrla supruga *dida* Ive dužnost jedne od snaha bila da godinu dana dvori svojega svekra. Sljedeće godine tu bi dužnost preuzela druga snaha. Sinovi su obavljali sve poslove na *salašu* i izvan *salaša*, a domaćin je „gospodski“ živio u gradu i raspolagao zajedničkim prihodima zadruga. O svemu tome bit će više riječi u narednim poglavljima.

Imovina

Zajednička imovina

Osnovna zadružna imovina sastojala se u zemlji, stoga je glavna svrha zadružnog života bilo stjecanje što više zemlje. Pritom se nije pravila posebna razlika između zemlje koju je obitelj posjedovala od starine i one koja se kasnije kupovala. Kasnije stečena zemlja se nazivala *soparnica*. Dulići su posjedovali oranice, *dolove*⁷

Sl. 4. Pogled na dol Dulićevih salaša. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

⁷ *Dolove* čini zemljište pod trskom, neobrađiva zemlja na koju se nije plaćao porez.

i ledine (Sl. 4). Veličina *dola* iznosila je osam jutara. *Pod gredom* prema *dolu* bilo je žute zemlje ili ilovače, koju su Dulići koristili za *nabijanje* podova u prostorijama na *salašu*. Đurđin ima rijeku Krivaju koja protiče pod Dulićevim salašom (oko 800 m udaljeno od salaša). Redovito se kosila trska zimi za popravak krovova na salašu, a višak trske se i prodavao drugim salašarima, koji nisu imali dolove pod trskom.

Petar je od *dida* Ive naslijedio osamdeset *lanaca*⁸ zemlje, a kasnije se steklo još dosta zemlje. Važno je bilo ostavljati pojedine parcele zemlje na *ugaru*, sa svrhom da se zemlja godinu dana odmara, na kojoj bi za to vrijeme pasle ovce i krave i usput gnojile zemlju. Obitelj Dulić nije posjedovala šume i vinograde, jer zemlja nije bila pogodna za uzgoj vinove loze, nije bila *piskovita*, već masna crnica. *Salaš* je bio okružen bagremovim šumarkom. Zbog visoke kakvoće zemlje bilo je najviše oranica. Malo se voćaka sadilo, a posebnog voćnjaka Dulići nisu imali, već samo poneko drvo jabuke pred kućom, poneki dud u dvorištu, te stablo višnje i trešnje iza kuće. Dulićev *salaš* je bio smješten između *dola* i oranica na *dolskoj gredi*, a ponekad se *salaš* gradio tako da bude smješten po sredini oranice. Zemlja se nije prodavala, jedino u slučaju udaje kćeri, ako je u blizini svekrove zemlje bilo pogodno zemljište, pa se novcem od prodane zemlje kupovala odgovarajuća parcela da imanje ne bude previše razasuto.

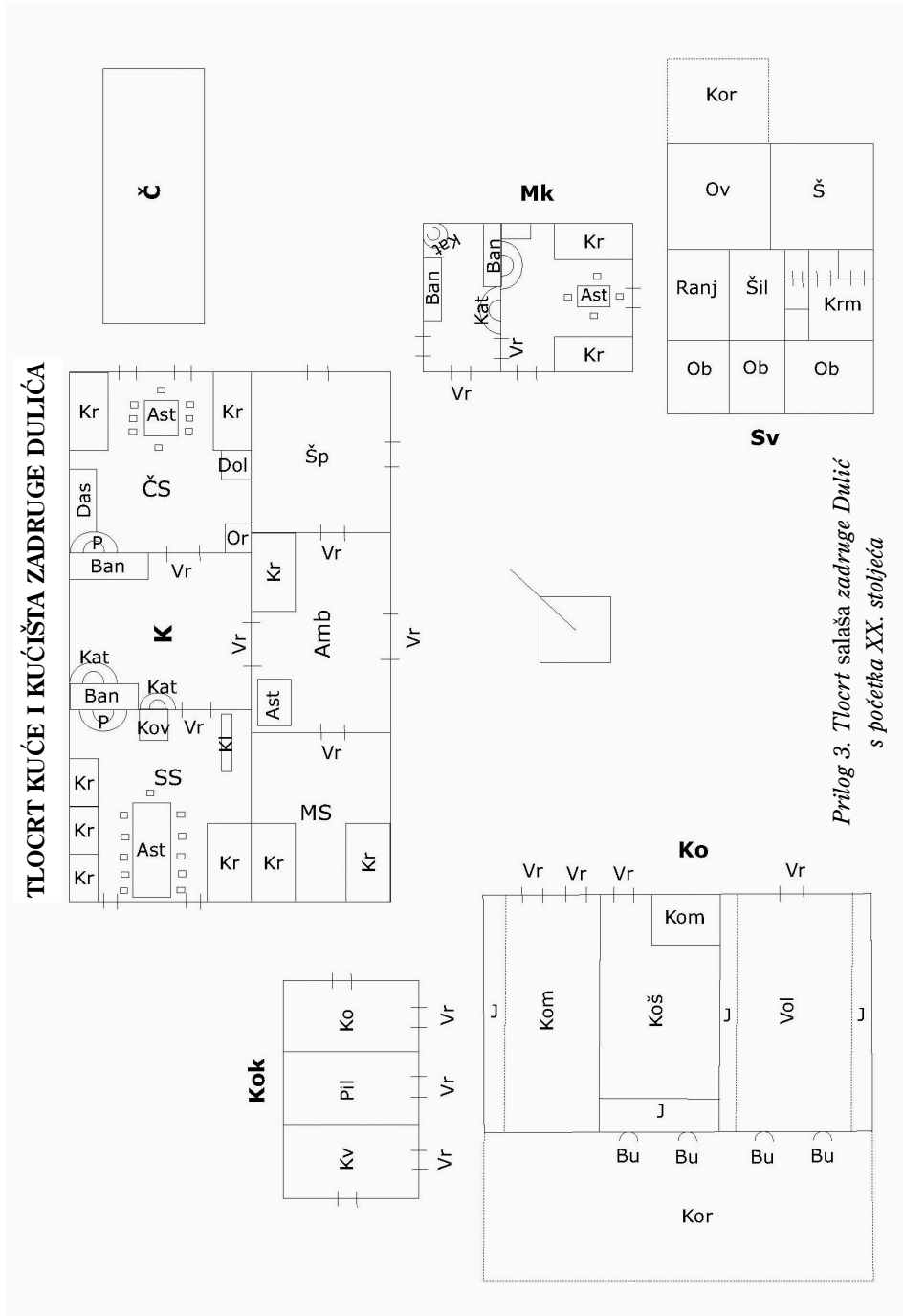
Kuća i kućište

Naziv za kuću je *salaš*, a taj se naziv koristi ujedno i za čitav stambeni i gospodarski kompleks (Prilog 3). Čitav taj kompleks bio je ograđen ogradom od dasaka, što je noviji način ograđivanja salaša. Mnogi *salaši* su u to vrijeme imali ograde od *prošća*, iscjepkanog i istesanog *drača* (bagrema) koje se umetalo između bagremovih stupova na razmaku od oko dva metra. U ovome radu će se prikazati kuća i kućište prema tlocrtu kakav je *salaš* imao početkom XX. stoljeća, dakle, u vrijeme raspada Ivanove zadruge, uz naznake, koje su eventualno pregradnje i nadogradnje nastale kasnije. (Prilog 3. Tlocrt *salaša* zadruge Dulić s početka XX. stoljeća.)

Sl. 5a. *Salaš* obitelji Dulić.
Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

⁸ Jedan *lanac* iznosi 2000 hvati.

LEGENDA UZ TLOCRT KUĆE I KUĆIŠTA ZADRUGE DULIĆA

Unutarnje uređenje salaša:

K = kuća
Kat = katlanka
Ban = banak
Vr = vrata
SS = soba za stajanje
P = peć
Kr = krevet
Ast = astal
Stol = stolice
Kl = klupe
Kov = kovčeg
Das = daske
ČS = čista soba
Dol = dolaf
or = ormar
Amb = ambetuš
ŠP = špajc
MS = mala soba
Kred = kredenac

Gospodarski objekti:

Kok = kokošinjak
Kv = kokošinjac za kvočke
pil = kokošinjak za piliće
Ko = kokošinjak za kokoši
MK = mala kuća
KO = košara
Kom = komara za sermaj i sersam
Koš = košara za konje
Vol = volarica za krave
J = jasje
Bu = budža
Sv = svinjak
Ob = obor
Ranj = odio svinjka za ranjenike
Sil = dio svinjka za šildane
Krm = odio svinjka za krmače
Ov = ovčinjak
Kor = korlat
Š = šupa
Č = čardak
☐ = bunar na đeram

Salaš (Sl. 5a, b) se sastoji iz tri glavne prostorije i prednjeg odvojenog dijela kojega čine tri manje prostorne cjeline: *špajc* (tlocrt, pod: ŠP), *ambetuš* (tlocrt, pod: AMB) i *mala soba* (tlocrt, pod: MS).

Sl. 5b. Prid salašom. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Tri osnovne prostorije *salaša* su *soba za boravak* (*tu se stalo*), *kuća* s posebnim dijelom na kojem se kuha (*pododžak*) i *čista soba* (tlocrt, pod: SS, PO, ČS). U *čistoj sobi* nalaze se peć, daske oko peći, dva kreveta, ormar i *dolaf*, u kojemu se držalo *štafir* (oprema) koju je snaha donosila sa sobom. U sredini sobe je manji stol i stolice. U toj se sobi nije boravilo, već je soba namijenjena gostima (Sl. 6).

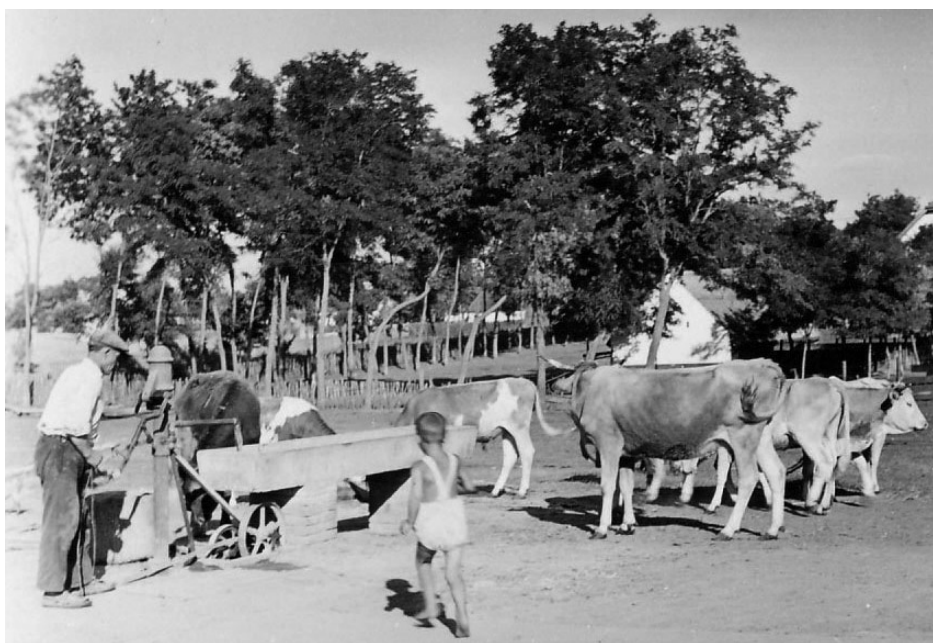

Sl. 6. Matija Dulić u čistoj sobi. Iz obiteljske dokumentacije Bolte Dulića.

Soba u kojoj se *stalo* odgovarala bi današnjem dnevnom boravku. U sredini sobe je dulji stol (*astal*) za ručavanje sa stolicama i klupom. U sredini kuće između te dvije prostorije je *kuća*, što je naziv za kuhinju. U unutarnjem prostoru kuhinje smješteno je postolje zvano *banak* s obje strane zida ispred pećnih vrata preko kojih se ložilo u peći koje su se grijale sobe i dvije *katlanke* (kotlovi) za kuhanje, zidane malo uzdignute od zemlje, a u sredini je udubljenje u koje su se kotlovi postavljali. Kuhalo se u zemljanim loncima. Prostor u kojemu se kuhalo naziva se *pod odžak*, otvoren je do tavana s gredicama za sušenje kobasica, šunke i slanine. U *špajcu* se pohranjivao sir, mlijeko, *kiselna*, i svi prehrambeni artikli potrebni za svakodnevnu uporabu u kuhinji. *Mala soba* namijenjena je mladome bračnom paru. U njoj je bio jedan krevet i kredenac. Ispod *špajca* bio je podrum, u kojemu se držalo vino, *zele-niš* (mrkva, peršun), repa, cikla, krumpiri i kupus i dr. povrće. Osim toga prostora,

Dulićevi su po potrebi u dvorištu imali i posebni trap (*karmić*) za pohranjivanje tih namirnica preko zime.⁹

Ispred *salaša* na manjoj udaljenosti nalazio se bunar s *đerdom* (Sl. 7).¹⁰

Sl. 7. Na pumpi na Dulićevu salašu.
Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Pored *salaša* sa strane okrenute prema *maloj sobi* nalazio se *kokošinjak*, koji je bio pregrađen u tri dijela, posebno za kvočke, piliće i kokoši (tlocrt, pod: KOK). U produžetku *kokošinjka* je *košara*, koja se sastoji iz tri prostorije (tlocrt, pod: KO). To su: *kamara* u kojoj se držao *sersam* (oprema za konja), *sermaj*¹¹ (alat), *košara* za konje (s jaslama i krevetom, na kojemu je uvijek netko spavao ljeti) i *volarica* za krave (tlocrt, pod: Kam, Koš, Vol). *Košara* je imala male otvore u zidu tzv. *budže*, kroz koje je u prostoriju ulazio zrak i svjetlost. Prema ogradi ispred *košare* ograđen je prostor koji se naziva *korlat* za krupniju stoku u svrhu skupljanja stajskog gnoja, a ujedno svojim kretanjem u njemu stoka gazi i usitnjava stajski gnoj (tlocrt, pod: Kor).

⁹ To je iskopan prostor u zemlji metar do dva dubine i potrebne širine, ovisno o količini, pokriven slamom, kukurozovinom, a kasnije ciglom i crijepom.

¹⁰ Kad se obnavljao *salaš*, nakon diobe zadruge umjesto *bunara s đerdom*, kad je Lazo preuzeo vođenje *salaša* sa svojom obitelji, počela se koristiti *pumpa* kao lakši i moderniji način korištenja vode potrebne za domaćinstvo i stoku.

¹¹ *Sermaj* je istovremeno oznaka i za ukupnu imovinu jednog domaćinstva (ali i za dječje igračke), što ukazuje na važnost i vrijednost alata koji se posjeduju.

Na suprotnoj strani *salaša*, prema *čistoj sobi* nalazio se *čardak* sagrađen od letava namijenjen za držanje kukuruza (tlocrt, pod: Č). U produžetku *čardaka* nalazi se *mala kuća* ili *litnja kuća* (tlocrt, pod: MK). *Mala kuća* se sastoji od kuće i sobe. Tu su ljeti kuhalo, kao i u kući *salaša*, bila su dva *banka* i dvije *katlanke*. U sobi je bila peć, dva kreveta, daske i *kovčeg*. Tavan iznad Male kuće služio je kao *golubinjak* (golubarnik). Uzgajali su se tzv. *čirkeši*, veliki golubovi za prehranu.¹²

U produžetku *male kuće* nalazi se *svinjak* (tlocrt, pod: SV), koji se sastoji iz više prostorija namijenjenih različitim vrstama prasadi: za *ranjenike*, prasad na tovu; *šildane*, prasad srednje veličine namijenjene za tov; i za krmače (tlocrt, pod: Ranj, Šil, Krm). Uz ove tri prostorije nalazio se *obor*, ograđeni prostor za svinje, svojevrsno „dvorište“ *svinjaka*: svinje izlaze u *obor* na zrak, u *oboru* se hrane, u njemu je i *alov* – korito za hranjenje i napajanje svinja (valov) (tlocrt, pod: Ob). Unutar iste zgrade su još dvije prostorije: *šupa* i *ovčinjak*, uz koji se nalazi *korlat*, ograđeni prostor za ovce, koji je služio za skupljanje stajskog gnoja (tlocrt, pod: Š, Ov, Kor). Sve zgrade unutar *salaša* bile su pokrivene trskom. Na tavanu *salaša* držala se *tarana* (ribana tjestenina), brašno, orasi i veće količine sušenog mesa. Na tavanu *svinjaka* i *košare* držalo se žito, jer Dulići nisu imali ambare.

Za loženje su se koristile *čutke* (okrunjeni klip kukuruza), *kukuruzina* i granje. Za rasvjetu su imali *lampaše na petrolin*.

Dulići su posjedovali trideset-četdeset ovaca, oko trideset krava, koje su bile važnije za osiguravanje dovoljno stajskog gnoja, nego za dobivanje mlijeka, nešto volova za vuču, osam konja, oko sto dvadeset svinja, od kojih se nešto i prodavalo, ali je ponajviše bilo namijenjeno za zadržne potrebe. Od *pileži* (peradi) držali su do sto i pedeset kokošaka, šezdeset do osamdeset purana (*pučke*), trideset do četrdeset gusaka, koje su ponajviše uzgajali radi perja.¹³ Jaja su se uz *pilež* prodavala, a za taj novac kupovali su se odjevni predmeti i druge potrepštine.¹⁴

U zadruzi Dulića imali su i nešto pčela, četiri do šest košnica. Na *salašu* je bilo četiri do pet pasa (*vaške*), koje su držali sa svrhom čuvanja stoke, jer je često bilo pokušaja provala na *salaše*. Također su imali sedam do osam mačaka.¹⁵

Kao i domaće životinje, tako je sve oruđe i alat bilo zajedničko vlasništvo svih zadržara. U pripremi zemlje za oranje koristili su nekoliko poljoprivrednih alatlika: *branu*, *drljaču* od željeza, koja je služila je za usitnjavanje zemlje poslije oranja, ranije je bila od grubog debljeg pruca; *valjak* je naprava koju je vukao vol ili konj, a služio je za prevrtanje i ravnanje zemlje – oranice; *parača*, valjak sa šiljcima, koristila se za rahljenje zemlje koja je bila pod ugarom ili je služila kao ledina. Imali su nekoliko plugova i kola.

¹² Hranili su ih kukuruzom i drugim žitom, da mladi golubovi, još u gnijezdu, budu što *tustiji* i ukusniji u juhi, a posebno su bili ukusni punjeni golupčići. Pripravljani su najčešće maloj djeci i starijima.

¹³ Perjem su punili jastuke, *dunje* i *jorgane*. Svaka žena imala je za svoju obitelj u rezervi perja, nek im se nađe u slučaju diobe.

¹⁴ Jaja su se čuvala u velikim *košarevima* – korpama od pruca sa dvije uške promjera 1 do 2 m, ispunjena *plivom* (pljeva). *Pliva* je najbolje čuvala kvalitetu jaja, a bila je nezamjenjiva u transportu jaja u seljačkim kolima.

¹⁵ Prve šetnece i mačiće nisu ostavljali, govorilo se da to nije dobro.

U *velikoj familiji* Dulić koristio se i jedan tkalački stan za izradu uporabnih tekstilnih predmeta. Žena koja je bila vještija u tkanju radila je za tkalačkim stanom za sve ukućane, a druga žena bi radila njezin posao. Zemlja je tražila puno ruku, pa su i žene na njivi obavljale težačke poslove. Malo je vremena ostalo za tkanje i šivanje, a što se često radilo noću uz lampu ili *po misečini*, nešto više u zimskim mjesecima.

Privatna imovina

Privatne imovine u zadrugi nije bilo, s iznimkom *štafira*, udavačine opreme, koju bi snaha donosila u obitelj. Sastojala se od krevetnine, krušnih krpa i vlastite odjeće. Svakoj snahi još je obično i svekrva kupila nešto od odjeće, što bi postalo dijelom njezina privatnog vlasništva. Čizme nije svatko imao, već bi se po potrebi koristile naizmjenično. U Dulićevoj velikoj familiji svaki muški član imao je svoje odijelo, dok su se u pojedinim zadrugama zajedničkim odijelom služili svi zadrugari. Ženin *štafir* čuvao se do diobe, nakon koje bi pripao ženi i njezinoj obitelji. Svoj *štafir* je snaha ranijih zadrugnih naraštaja donosila u *kovčegu*, dok se u vrijeme Petrovog starješinstva već donosila u dva *šifonjera*. Ako bi poneka snaha u miraz donijela stoku, ona bi postala zajedničko zadrugno vlasništvo, a također se i zemlja stečena kao miraz obrađivala zajednički. Snahin komad zemlje pripadne njezinoj obitelji neovisno o zajedničkoj zemlji koja se prigodom diobe dijeli između članova zadruge. Žena je mogla steći privatnu imovinu na još jedan „nelegalan“ način. To je bio dar u novcu kojega je dobila od svoje rodbine. U pravilu bi taj novac morala dati na raspolaganje svekru, no katkada su žene to znale zatajiti. Kasnije bi ga koristile za kupovinu potrebnih artikala za sebe i svoju djecu. Osim *štafira* nije bilo *prćije*, stečene privatne imovine. Za vrijeme postojanja zadruge otac nije sinovima odobravao posjedovanje privatnog vlasništva. Ako bi neki od sinova na neki način dobio ili stekao parcelu zemlje, ta bi zemlja postala zajedničko vlasništvo ili se prodavala u korist zajednice.

Gospodarenje

Stoku su čuvala ponajviše djeca po *dolovima* ili je bio unajmljen pastir, obično stariji čovjek, koji bi se primio tog posla za malu mjesečnu plaću. Imao je ležaj u *košari*. Žene su mu prale rublje, ako bi im za to odvojio nešto od svoje plaće. Krupnija stoka se vodila na *atove*, velike pašnjake, to je bila pustara u blizini Subotice. Tamo bi na stoku pazili specijalni čuvari na konjima. Stoku bi odvodili u rano proljeće, a vratili u jesen. Tko je imao manje stoke, vodio bi je u *dolove*, a na *atove* su slale stoku one zadruge koje nisu imale dosta zemljišta za ispašu. Na *dolovima* su se napasale svinje i ovce, a na *atovima* krupnija stoka (sl. 8). Krave nisu bile mljekulje, osim jedne do dvije. Od mlijeka su pravili *kiselnu*, *tučen sir*¹⁶ i maslo, koje

¹⁶ Tučen sir se pripremao na isti način kako je opisano za zadrugu Balažević-Marinkić u Tavankutu (usp. Černelić 2006, 132).

se koristilo u pripremanju jela. Kupio se *skorup*, kajmak, vrhnje sa kuhanog i ohlađenog mlijeka, koji se nazivao i *povlaka*, kad se koristio za spravljanje *prasnaca*.¹⁷ S *povlakom* se kuhalo i za vrijeme korizmenog posta. Omiljeno jelo bila je *skorupnjača*.¹⁸

Krave se nisu nikada koristile za oranje, već su orali volovi. Stoka se najviše držala zbog stajskog gnojiva. Koristila se i vuna od ovaca, od koje su najviše štrikali dugačke čarape i džempere.

Sl. 8. Svinje na Dulićevu salašu. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Od oko sto i dvadeset svinja, koliko su u prosjeku posjedovali, desetak krmača bi ostavljali za priplod, a posebno se odvajala prasad za tov (već spomenuti *ranjeniki*), koji su se prodavali, osim devet do deset svinja koje su se ostavljale za potrebe obitelji. Trošilo se puno masti, pet do šest *kačica*, zapremnine 20 i više litara, dakle, u prosjeku se potrošilo godišnje 200 do 250 kilograma masti.

U zadruzi Dulić pčelarstvom se bavio Petrov sin Bolto, koji nije imao djece. Rojeve su sakupljali isključivo u prirodi tako da su podmetali košnicu. Košnice su bile pletene i okrugle. Imali su četiri do pet rojeva. Zimi su pčele dohranjivali šećerom.

Ribolovom i lovom se Dulići nisu bavili.¹⁹ Zahvaljujući tome što rijeka Krivaja protiče pod Dulićevim *salašom* djeca su iz zabave *košarem* prolazili kroz vodu i hvatali *karase* i *čikove* (uske dugačke ribice bez krljušti), a ponekad bi ulovili i poneku štuku. Te su se ribice pržile ili pekle na štapu.

¹⁷ *Prisnac* se pripremao od rastezanog tijesta, koje se puni mješavinom od sira i *povlake*.

¹⁸ Gusti ostatak poslije izrade maslaca pomiješa se s malo masla, jaja, brašna i skorupa te se prži. Jede se namazano na kruh.

¹⁹ Lovom su se bavili bogatiji seljaci koji nisu, poput Dulića, morali intenzivno raditi na zemlji.

Od žitarica su uzgajali ječam, zob, pšenicu i kukuruz. Oranjem i sijanjem bavili su se muškarci, a u branju i kosidbi uz muškarce sudjelovale su i žene. (sl. 9a, b).²⁰

Sl. 9a. Žito zori na đurđinskim salašima. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Sl. 9b. Žetva na Dulićevu salašu na Đurđinu. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Svaki *salaš* je imao *vršalicu* na volove. Vrlo se s konjima pomoću *vršalja*.²¹ Nakon toga se žito vijalo na *rešeto*.²² U vrijeme postojanja zadruge Dulići su imali *suvalu* za mljevenje žita.²³ Na Đurđinu je bilo još i vjetrenjača.²⁴

Godišnji prinos žitarica bio je za sušnih godina četiri *metri* po *lanacu*, a za rodne godine i deset do trinaest *metri*. Žita se sijalo četrdeset do pedeset *lanaca*, zobi pet do šest, ječma osam *lanaca* (za prasce i svinje) i nešto kukuruza za stoku. Ostavljalo

²⁰ One su *rukovetale*, iza kosca su kukom zahvatale žito za jedan snop. Za izradu snopa služi *uže*, upletene (usukane) stabljike žita koje su u snopovima *risar* i *risaruša* (kosci) nosili na leđima, te jedna kuka od drveta kojom se *prikušlja* pokošeno žito i *maće* na položeno uže. U većim i imućnijim kućama kosili su *risari*, uz *risaruše* koje su rukovetale. Na jednu kosu dolazilo je sedam *lanaca*, pa se unajmljivalo onoliko *risara* koliko je lanaca žita bilo zasijano. *Risari* su dobivali deseti dio od urađenoga.

²¹ Konje su vodili u krug, ljudi su prevrtali žito vilama i ponovno pustili konje da ga izgaze. Pritom se rasipalo puno žita.

²² To je bila tzv. *vijavica*, drvena sprava koja iznutra ima postavljena krila, koja se okreću rukom. Okreće se prema vjetru i rukom se dodatno pokreću krila, da se poveća učinak okretanja. *Vijavice* su izrađivali muškarci.

²³ *Suvaja* se sastojala iz dva kamena koja se pokreću pomoću konja. Glavni točak bio je drven. Postojao je posaban majsto *bognar* koji bi po potrebi popravljao taj točak. Drveni točak, kojega su pokretali konji, tjerao je kamenove na dva zubčanika od tvrdog drveta. O radu *suvaže* brinuo se čovjek izvan zadruge, koji je u *suvaži* imao krevet. *Suvaja* je bila prostrana kružno građena zgrada pokrivena krovom od trske.

²⁴ Njima su se služile one obitelji koje nisu imale svoju *suvalu*.

se četiri metra po glavi za ishranu, nešto malo i za sjeme, a preostali dio se prodavao. Ječam se na sitno prodavao nadničarima. Zadruga Dulića nije kupovala žito. Sijali su i mak uz kukuruz na istom zemljištu ili se posijao po krumpiru.²⁵

Poljodjelstvo je bilo osnova gospodarstva i glavno zanimanje zadrugara. Stočarstvo je bilo podređeno poljodjelstvu. Stoka se ponajviše držala radi stajskog gnoja, a kao izvor hrane bila je sporedna. Veterinari i agronomi nisu nikada zalazili na imanje Dulićeve zadruge.²⁶

Vrtlarstvom i voćarstvom zadrugari su se veoma malo bavili. Povrće se uglavnom kupovalo na *pijaci* po niskoj cijeni. Svježe voće su koristili za vlastite potrebe, a šljive za pekmez su kupovali. Vinograda nije bilo, jer zemljište Dulićevih nije bilo pogodno za uzgoj vinove loze.

Za trgovinu je bio zadužen najstariji sin, a domaćin zadruge je odredio za to potreban novac.

Zadrugari su uglavnom sve poslove obavljali sami. Za berbu kukuruza unajmili su *berače*, čak i iz drugih krajeva, a isto tako i za kosidbu žita *risare*, a bilo je i *mobe* (uzajamna pomoć u zajedničkom obavljanju većih poslova). U slučaju da je malo radnika u zadruzi, udovica je umjesto svojega muža držala najmljenika. U Dulićevoj zadruzi bila je jedna takva udovica. Na isti način se postupalo ako je u obitelji bilo udovac ili neoženjeni član. Neoženjeni brat u porodici Dulić imao je sluškinju, koja je radila poslove koje bi inače radila njegova žena. To je bila rijetkost, ali se iz ekonomskih razloga ponekad prakticiralo.

Sve prehrambene proizvode uglavnom su sami proizvodili, a kako je spomenuto žene su tkale, šivale i štrikale. Inače se iz zadružnih sredstava kupovalo platno, sukno, ljetna muška odijela na *vašaru*. Kupovale su se zalihe soli i šećera za šest mjeseci ili za godinu dana.²⁷ Kupovala se i riža, voće i povrće, kako je već spomenuto, najviše su se trošile jabuke, kupus, mahune, grah i grašak i krumpir, kojega su i sami zasadili ispod *dola*. Žena domaćina zadruge je vodila računa o tome što je potrebno kupovati, sve su takve potrebe zadrugari njoj iskazivali. Također bi joj se obraćali i kad je pojedinim članovima zadruge trebala odjeća i obuća. Ona je prikupila informacije, a domaćina je za sve te potrebe izdvajao zadružni novac. Nastojalo se da izdaci za kupovinu budu što manji.

Za rođenje prvog djeteta troškove opreme za dijete snosila je ženina majka. Ona bi donijela svu potrebnu opremu za dijete. Svekrva bi također kupila nešto za dijete, iako joj to nije bila obaveza.²⁸ Troškove svadbe i pogreba snosio je domaćin zadruge (Sl. 10).²⁹

²⁵ Mak se tukao u *stupici*.

²⁶ Bilo je samoukih ljudi koji su pomagali pri teljenju, dok se za bolesti stoke nije nitko brinuo.

²⁷ Šećer se veoma malo koristio, smatrao se luksuznom robom.

²⁸ Tjedan dana po rođenju djeteta su *babine*, na koje dolaze s darovima samo starije žene. Novorođeno dijete nosi se oko *astala* i dariva se. Stavlja mu se novac pod jastuk. To je njegova *prćija*. Za drugo dijete ostavlja se *oprava* od prvog djeteta i tako redom.

²⁹ Na zajedničkoj svadbenoj slici devetnaestogodišnjeg Grge i Justike Skenderović bilo je preko četrdeset svadbara. Po ondašnjem običaju, istaknuta je državna zastava, ali i nacionalna –

Sl.10. Svatovi Grge Dulića 1909. godine. Nepoznati fotograf.

On je također određivao dozvoljene troškove u slučaju sklapanja kumstva. Za kuma se iz jedne zadruge obično pozivao najstariji sin.³⁰

Ako bi netko učinio bilo kakvu štetu ne bi sam za to snosio odgovornost, već je zadruga podmirivala troškove štete. Troškovi liječenja također su se podmirivali iz zadrughnih sredstava.³¹ U vrijeme postojanja zadruge, njezini se članovi nisu školovali izuzev osnovne škole. Svi su morali raditi u polju. Domaćin zadruge se pobri-
nuo i za nabavu duhana i novina.³²

Život u zadruzi

Zadrugari su svoje članove označavali izrazom *naša čeljad*, tim su nazivom nazivali i sezonske radnike. Domaćina zadruge, što je bio njegov službeni naziv, su zvali *bačo*, *čiča* ili *ranko*. U pravilu je *domaćin* bio najstariji član zadruge obitelji, dakle,

---

crven, bijeli plavi. Mlada u to vrijeme još nije nosila bjelinu, nego je bila u bogatoj bunjevačkoj nošnji s krunom na glavi i *vincem* oko vrata. Mladoženja je u šeširu i s *perlicom* u desnom reveru. Svi svadbari su ukrašeni *perlicama*, a neki su i bosu.

³⁰ Kumstvo se nekoć održavalo unutar iste obitelji kroz više naraštaja.

³¹ Bivalo je slučajeva da se mlada žena razboli, a jetrve su odbijale da je dvore. Tada bi ona otišla k roditeljima i ako umre u roditeljskom domu, oni nose troškove ukopa, ali sav njezin *štafir* vraća se roditeljima.

³² Nabavljale su se samo novine s vjerskim sadržajem.

otac. Zadruga se dijeli kad otac umre, a ponekad, kao i slučaju dviju zadnjih naraštaja Dulićeve zadruge, kad postane prestar za obavljanje svojih poslova, a to je bilo godinu dvije prije njihove smrti.³³ U Dulićevoj zadruzi je za života domaćina zapravo njegov najstariji sin bio domaćin na salašu. Otac je živio u gradu, tako da je stvarno upravljanje zadružnim životom na salašu i radom morao obavljati umjesto njega najstariji sin. Stari domaćin je samo povremeno obilazio *salaš* i nadgledao što se radi. Zarada s određene parcele zemljišta pripadala je njemu, a sva ostala zarada spremala se u zajedničku blagajnu, s tim da su sinovi u dogovoru odlučivali kako će se taj novac rasporediti. Kad je stari dolazio na *salaš* imao je sve privilegije. Oslovljavali su ga sa *čca Petre*, najstarijeg sina, zamjenskog domaćina s *bač' Lazo*. Starijima se obraćalo u trećem licu „oni“. Lazo je aktivno obavljao ulogu domaćina, dok je stari domaćin nadgledao i nadzirao i njega i sve ostale zadrugare. Domaćina bi se moglo smijeniti u slučaju da je bio mentalno poremećen ili sklon alkoholu.

Dakle, dužnost formalnog domaćina bila je da nadzire sve ukućane, što rade i kako se ponašaju. Držao je zadružni novac kod sebe. U slučaju da je senilan ili jako star, pa nije sposoban upravljati novcem, sinovi su se međusobno dogovarili da sasvim preuzmu brigu oko upravljanja, a ocu su dali onoliko koliko je od njih zatražio.

Najstariji sin je bio nadležan za obavljanje tekućih poslova. Ako je bilo nekih nepravednih postupaka u obiteljskom krugu on je utvrđivao i određivao tko je u pravu. Vodio je knjigu obračuna ukupnih prihoda i potrošnje. Sva braća zajednički su se dogovarali navečer o podjeli poslova, a najstariji brat je sutradan raspoređivao poslove prema tom dogovoru. Žene su imale pravo usprotiviti se nekoj od njegovih odluka, pa ako bi se u tome svi ostali složili, morao je popustiti. Pred gosta su izlazili domaćin i njegova žena.³⁴

Najstariji sin je također, u početku zajedno s ocem, vodio poslove s vlastima i pobrinuo bi se za plaćanje *porcije* (poreza), prepisivanje zemlje, kupovinu nove parcele zemljišta i sl. Vodio bi sa sobom i djecu da se i oni nauče kako se ti poslovi obavljaju.

Imovinom je raspolagao stari domaćin. Nužni dio bio je svima određen, a domaćin je imao pravo sam odlučiti kako će se podijeliti preostali dio. Nije imao posebna ovlaštenja, ali njegova riječ se poslušala. Kažnjavanja unutar zadruge nije bilo, ali očeve naredbe sinovi su morali uvažavati. Jedan od braće, Grgo, koji nije imao djece, nije htio raditi prema dogovorenom redu, braća su se potužila ocu i on mu je naredio da mora raditi. Grgo ga je morao poslušati. Osim nekih sitnica, ništa se nije smjelo raditi na svoju ruku bez domaćinove dozvole.

Stari domaćin je uživao veliki ugled i zahtijevao je da mu se iskazuje poštovanje. Vjerovalo se da će netko umrijeti, ako se *salaš* počeo rušiti za njegova života, tako da se vodilo računa da se *salaš* održava i po potrebi renovira.

³³ U slučaju da se ne podijele, najstariji sin preuzima ulogu domaćina, a ujedno i njegova žena postaje domaćica kao najstarija snaha.

³⁴ Pritom nisu imali neka posebna zaduženja. Gosta bi se počastilo vinom, a dijete koje bi s gostima došlo dobilo je jabuku u *milošće*. Bila bi sramota ne dati djetetu jabuku.

Domaćica je bila najstarija *jetrova*, i nju se moralo slušati jednako kao i svekvu. Kakav red je *svekrava* zavela takav se i dalje održavao. Tako je, primjerice, potrošnja masti bila mjerilo za rasipništvo ili skrb za obitelj. Lonac masti držao se pored *katlanke* i domaćica je kontrolirala koliko će masti koja *jetrova* potrošiti. Ako bi potrošila više nego što je domaćica smatrala da je potrebno, ona bi je opomenula. Određivala je što će se kuhati, uvodila je u kućni red novu *jetrovu*, koju je nastojala malo zaštititi od posla. Uzimala je žene u zaštitu i smirivala ih u slučaju nekih međusobnih razmirica. Domaćica je imala svoj red u poslu pored svojih stalnih dužnosti, o čemu će kasnije biti više riječi.

O domaćinu u gradu skrbila je u prvom redu njegova žena. Svake nedjelje obilazila ih je jedna od snaha i donosila im sve što su oni naredili. Stari nisu ni u čemu oskudijevali. Obavezno im se donosio *prisnac*. *Dida Ive*, domaćin predzadnje zadruge, živio je sa ženom u Subotici, gdje je obitelj posjedovala dvije kuće. Živjeli su u glavnoj ulici u Zlatarićevoj ulici 19 (Sl. 11a, b).

Sl. 11a. Kuća Dulićevih u Subotici: pridnja avlija. Snimio Bolto Dulić 1932. ili 1933. godine.

Sl. 11b. Nekadašnja kuća Dulićevih danas s ulične strane. Snimila Nevenka Fabian Vidaković 2010. godine.

Sl. 11c. Kuća Dulićevih u Subotici, stražnja avlija. Snimio Bolto Dulić 1932. ili 1933.

Sl.11d. Dvorišna strana kuće danas. Snimila Nevenka Fabian Vidaković 2010. godine.

Kad bi im dolazili sinovi i općenito muškarci, ulazili su na glavni ulaz u veliku kuću. Snahe su ulazile u malu kuću, koja je bila na istome mjestu, ali se u nju ulazilo s druge sporedne ulice (*na mali sokak*) (Sl. 11 c, d). Stari domaćin je rano ostao udovac, pa su ga snahe bile obavezne svake godine naizmenično dvoriti. Kuhala mu se *kurma*, vrsta paprikaša od telećeg mesa. Snaha nije smjela jesti od istoga jela koje je njemu pripremala, niti sjesti za isti stol s njime. Potomci *dida* Ive smatraju da se on ponašao kao „mali Bog“ u obitelji. Djeca nisu smjela stvarati buku kad bi mu dolazili u posjetu. Zahtijevao je da mu se iskazuje veliko poštovanje. Domaćin zadruge bio je veoma autoritativna ličnost. Ivanov nasljednik Petar više nije bio tako strog kao njegov otac.³⁵

Sl. 12. Mali svinjar na Dulićevim salašima. Snimio Bolto Dulić četrdesetih godina XX. stoljeća.

Djeca su u zadrugi čuvala ovce i svinje (Sl. 12) na *strnjiki* do jeseni odnosno do početka škole. Žene su kopale, sudjelovale i u berbi, ali rjeđe, jer su za taj posao obično uzimali najamnike.

Djeca su od najranije dobi odgajana da budu poslušna i učine što ime se kaže. Svaka je majka vodila brigu o svojem djetetu, ali su se djecom svi zadrugari bavili. Učili su ih, primjerice, da ne lupaju vratima, da paze da im ne padaju mrvice od hrane sa stola (ako bi im slučajno pao kruh na pod, morali su ga podići i poljubiti), da ne upadaju u riječ dok stariji govore, da poštivaju starije, da ne odgovaraju starijima i sl. Snahe su se izmjenjivale redom u njegovanju bolesnika i pri porodu. Rodilja bi se zagradila bijelim zavjesama

u dijelu prostora uz prozor, koji se nazivao *komornik*. Nitko od ukućana nije ju smio vidjeti jedno vrijeme, osim što joj je *reduša* donosila hranu.

Mlada nevjesta *novalija* (*novalja*) bila je dužna obavljati posluživati *čeljad* kod *astala*, pitati ih treba li im nešto i udovoljiti njihovim prohtjevima, također je bila dužna donositi vodu na stol. Tu je dužnost obavljala godinu dana. Mogla je jesti tek nakon što su svi završili s ručavanjem.

U zadrugi je bila određena podjela poslova među ženskim i muškim članovima obitelji. Jedan tjedan je sve važnije kućanske poslove obavljala jedna od snaha, koja je bila tzv. *reduša*, da bi taj posao sljedećega tjedna preuzela druga snaha i tako redom. *Reduša* je kuhala i pekla kruh. Morala je paziti da kruh bude dobro ispečen. Ako je slučajno kruh bio *gnjavan* (gnjecav), domaćin bi odsjekao komad kruha i stavio ga pred *redušu*. Istovremeno je druga snaha bila *stanarica*, čija je dužnost bila

³⁵ I druge zadruge u bačkih Bunjevaca posjedovale su kuću u gradu, ali domaćin i domaćica nisu živjeli u gradu, već bi se kuća po potrebi koristila. O tome više vidi u: Černelić 2006, 91-93.

hraniti *pilež* i kupiti jaja, a zajedno s djecom trebala je pomesti dvorište. Ostale snahe su prale rublje, i to samo velike komade, dok su sitno rublje snahe prale, svaka za svoju obitelj.

Muškarci su se međusobno dogovarali tko će koji posao obavljati. Jedan je bio kočijaš, drugi volar, treći pastir, dok su poneki bili zaduženi za svinje, krave, konje. Svaki brat je osim posla u polju imao i neko dodatno zaduženje.

U *velikoj familiji* Dulić bilo je i stalnih slugu koji su dobivali plaću. Zadruge koje su imale veće imanje, a malo sinova, imale su *subašluk*, iznajmljene salaše obiteljima tzv. *komencijašima*.³⁶ Dulićevi nisu imali *subašluka*, jer je bilo dosta muških članova.

Ustajanje u zadrugi bilo je u dva ili pola tri ujutro ljeti, zimi nešto kasnije. *Domaćin* bi viknuo svima u sobu. Starija *jetrova* je budila mlađe članove obitelji i cure od šesnaest do sedamnaest godina u isto vrijeme. Umivali su se u *lavoru* zimi, a ljeti većinom na bunaru. Svatko je koristio vlastiti *peškir*. Prvi se umivao *domaćin*, za njim ostali muškarci, nakon njih žene i mladež. Djeca su se ustajala prije odlaska u školu. Budila ih je *reduša*.

Za *ručak* (doručak) pekla se *krumpirača*³⁷ jednom ili dva puta tjedno. Osim toga za doručak se jelo *žmare* (čvarci), *švargle*,³⁸ *krvavice*, a ljeti mlijeko, sir (što muškarci baš nisu posebno rado jeli) i *kiselnu*. Za doručak se trošilo puno mlijeka i pekmeza od šljiva.

Užna (ručak) je bila u podne. Bilo je uglavnom određeno za svaki dan što će se jesti. Ponedjeljkom su na jelovniku bila sljedeća jela: grah, tijesto *nasuvo* (s krumpirima, jajima, kupusom, makom i dr.). Utorkom se jela *supa* i meso, pripremano na razne načine. Srijedom su na redu bili, kolači s kvasom *lakumići*,³⁹ dva komada na svakog radnika, a za zadrugare su bili napravljeni manji kolači. Četvrtkom se kuha-

³⁶ *Komencijaši* (osobe koja rade na polju ili domaćinstvu) su živjeli i radili na tom salašu. *Komencijaši* su bili bezzemljaši koji su se sa cijelom obitelji naseljavali kod onih salašara koji nisu imali zadruge zbog malog broja članova obitelji, ili kod imućnijih, koji su imali puno zemlje i stoke. Naseljavani su u gotovo identične objekte kao one u kojima su živjeli sami *domaćini*, ili su vlasnici za sebe sagradili u okviru *salaša* novi – veći objekt, a stari prepustili *komencijašima*. Gazda je ugovarao poljske radove, a gazdarica je određivala *komenciju* za radove u domaćinstvu. Plaća je bila u naturi za dogovoreni rad. Dobar *komencijaš* je ostajao godinama na jednom salašu uz gazdu, a kad je skupio dovoljno novaca kupio je vlastiti *salaš*. *Komencijaši* su imali obično puno djece koja su bila uključena u sve poslove prema svojoj dobi. Svaka tri mjeseca su za obavljeni posao dobivali brašno, mast, slaninu i novac *na frtalj* (četvrtinu) od onoga što su privredili. *Subaše* (kako su još nazivali *komencijaše* nastanjene na *salašu*) smjenjivali se na Đurđevdan i na Miole (sv. Mihael) ili na Novu godinu i Petrovo. Događalo se da su se *subaše* zadržale na jednom *salašu* i preko trideset godina. *Salaši* su se uvijek iznajmljivali siromašnjoj obitelji, ne za novac, već za odrađivanje. Deset dana u godini morali su raditi gazdi *badava*. Nisu to bili posebno odgovorni poslovi, čuvali su žito, prorešetali ga, koristili taj *salaš* i održavali ga.

³⁷ To je pečeni krumpir s kobasicom ili slaninom.

³⁸ Vrsta kratkotrajne suhomesnate poslastice. *Švargla* (tlačenica) je kuhano, začinjeno meso iznutrica, jezika, kožica stješnjeno u svinjski očišćeni želudac. Može biti i dimljena.

³⁹ To je pletena ili savijena pogača. Može biti i punjena makom, pekmezom ili orasima.

lo jelo s mesom, a petkom ponovno kolač, često isti kao i srijedom. Subotom je jede na suho: palačinke, *uzlivanca*,⁴⁰ *prisnac*. Znak za početak *užne* je podizanje *derma*, na koji se sveže crvena marama, ili bi se udaralo po *ravniku*, željeznom dijelu od pluga, tako da svi koji su u polju vide a oni koji su poslom po *salašu*, čuju. *Nediljom* je bila najbolja *užna*. „Zlatna čorba“ od pileža ili kokošja s tankim *rizancima*, meso iz čorbe sa sosom od *paradičke*, višanja ili *pisaka* (ogrozda). Glavno jelo je pečeno meso (kopun, pile, dobar komad mesa ako se klalo), krumpir pečen u tepsiji i na kraju kolač – obično pogača ili kuglof, a muškarci su dobili i čašu vina.

Večera je ljeti počinjala u 20 sati, a zimi u 18. Za večeru se obično pripremalo jelo od kupusa, graha, *tarana*.⁴¹

Bila su određena pravila ponašanja za stolom. Domaćin je sjedio na čelu stola. Djeca su sjedila zasebno pored peći. Muškarci sjede na gornjem kraju stola, a žene pri kraju, bliže vratima. Domaćin je sjekao kruh i redom stavljao svakome komad kruha uz tanjur. Svatko je sam stavljao hranu u tanjur. Jedno vrijeme za trajanja Ivine zadruge i ranije svi su jeli iz zajedničke zdjele, a sezonski radnici su i kasnije jeli iz iste posude. U nekim kućama se domaćica pomolila prije jela. Kod Dulića, kao i u drugim obiteljima, to se uvijek radilo na veće blagdane.

Nakon večere bi se određivao posao za drugi dan, pa i dva do tri dana unaprijed. O tome su se svi zajednički dogovarali. Prije spavanja bi žene šivale. Nekada su žene zimi i tkale, a redovito su *štrikale*. *Štrikale* su dugačke čarape i džempere, obojke za čizme i čarape za papuče. Vezom ili *šlingovanjem* bavile su se starije žene ili *cure* do četrnaeste godine.⁴² Platno se većinom kupovalo. Tkale su se *ponjave*, *peški-ri*, *krušne krpe*, ubrusi za korpe u koje se stavljalo tijesto da se diže prije nego se polaže u peć, *čaršapi* (stolnjaci) kojima se prekrivao kruh dok je bio na *gomili*.⁴³

U crkvu se išlo u Žednik ili u Bajmok samo nedjeljom i važnijim blagadnima, Božić, na Veliki petak i Veliku subotu.⁴⁴ Djecu su učili da se redovito mole kad se ustaju i lijegaju, a nastojalo se pomoliti i zahvaliti i prije jela, iako je to bilo malo teže redovito održavati, jer je bilo puno *čeljadi*. U zadrugi se puno polagalo na vjeru. Svaki muški član zadruge je molio sa svojom obitelji.

Odnosi između čeljadi bili su solidarni, pomagali su jedni drugima po potrebi, jedino je među ženama bilo nesloge. Znalo se dogoditi da je svekrva više voljela jednu od snaha, pa su joj ostale bile zavidne i zbog toga joj nastojale napakostiti.

⁴⁰ Tijesto je slično palačinkama, malo gušće i s više jaja, pečeno u tepsiji, poliveno sa *skorupom* – *povlakom*.

⁴¹ Pripremi se zaprška, nasječe krumpir i ukuha *tarana* (ribano tijesto). Ljeti se dodavala paprika i paradajz.

⁴² Vrlo rano, djevojčice su učile od starijih *šlingati*. Svaka je cura šlingala svoj budući *štafir* i kad je bila gotova sa šlingerajom već je i ona stasala za udaju.

⁴³ Bolje udavače donijeli su u zadrugu četiri do šest krušnih krpa. Kruh se umatao u te krpe i spremao u okrugle *košarice* ispletene od rogozine. Posložile bi se na *astal* i prekrile velikim *čaršapom*. Obično su kruh pekla dvije žene, jedna bi mijesila, a druga *žarila* peć.

⁴⁴ Nosila se obavezno sva hrana na posvećenje koja će se blagovati u velikim košarima. Nosili su ih muškarci jer je bilo puno hrane, a košari su bili pretrpani i teški. Strogo su se pridržavali posta.

Jedna od snaha je cijelu godinu boravila u Subotici kod svekra kad je ostao udovac. Muž bi joj odlazio subotom i nedjeljom. Bilo je slučajeva da su joj i djeca ostajala na *salašu* da ne moraju mijenjati školu. U tom slučaju su *jetrove* pazile na njezinu djecu. Žene su morale biti poslušne, a međusobno se baš i nisu slagale. Odnosi u užim obiteljima bili su dobri. Muškarci su se držali kuće i obitelji, razvoda nije bilo. Roditelji su odlučivali o udaji i ženidbi. Ako je kćer bila jedinica, bilo je domačeta, ali su takvi slučajevi bili rijetki.

Djeca bez oca, bez obzira na spol, bila su na ženskom *talu*. Kćer dobije isti *tal* (dio) kao i sin. Djecu bez roditelja podignu i othranjuju *jetrove* i pri diobi su ravnopravni. Ako se snaha nije preudala i dalje je živjela u *zadrugi*. Otišla bi u grad dvoriti svekra i svekrvu. Ako je netko od braće ostao udovac, *jetrove* su mu prale rublje i vodile o njemu računa.

Održavanje zadruga i dioba

Zadružni život se održavao, jer je zajednički život iziskivao manje izdataka, lakše su se prehranjivali i lakše se sticalo imanje i bogatstvo, nego što bi to svaka obitelj samostalno bila u mogućnosti. Život u *zadrugi* temeljio se na striktnoj podjeli posla i tako se moglo napredovati. Zadružni život počeo je nazadovati, jer *zadruge* nisu imali volju za rad, radili su po naređenju, jer je domaćin vjerovao da će moći kupovati novo zemljište jedino ako je sva *čeljad* na okupu. Položaj žena bio je dosta loš, bilo je i neslaganja, a po sudu *zadrugara* i domaćin je bio nepravedan. Povod za diobu bila je i želja svakoga od braće da bude svoj gospodar. Dok su svi bili u *zadrugi* sve su podjednako dijelili, a nisu svi ulagali dovoljno truda i rada, pa se duh zajedništva polako počeo rasipati. Jedan od braće Grgo bio je gorljivi zagovornik diobe, jer nije imao djece. Njegov brat Lazo ima sinove koji se školuju. Lazin sin Bolto se 1925. godine upisuje se na Arhitektonski fakultet u Zagrebu, Kalor, mlađi Lazin sin, bliži se punoljetstvu, također je imao mogućnost izabrati daljnje školovanje, što možda nekim članovima *zadruga* nije odgovaralo. Iz *velike familije* Dulić nije bilo svećenika, ali je Petrova kći Mariška otišla u *duvne* (časne sestre) i ponijela svoj miraz, ne u uobičajenim predmetima nego u imobilijama i novcu. Tako je počelo biti sve manje ruku za rad na zemlji, a vrijednosti su se odljevale. Svi ti unutarnji razlozi, kao i činjenica da su u to vrijeme između dva svjetska rata i društveni čimbenici pogodovali raspadu *zadružnog* sustava života i rada, učinili su svoje. I druge *zadruge* većinom su se dijelile u prvoj polovici XX. stoljeća, neke još na početku, a neke pred Drugi svjetski rat (usp. Černelić 2006, 73).

Diobu je obavio Petar, domaćin *zadruga*. Unaprijed je bilo određeno što će kome pripasti. Bilo je uobičajeno dijeliti u slučaju smrti domaćina, međutim u dva posljednja *zadružna* naraštaja Dulićevih, za Ivanova i Petrova *zadruge*, *zadruge* se odijelila godinu dvije prije njihove smrti, jer su već bili u dubokoj starosti, pa više nisu bili sposobni obavljati dužnost domaćina, a osim toga najstariji sin je aktivno obavljao većinu domaćinovih dužnosti, pa je zapravo bilo prirodno da on preuzme tu dužnost u prijelaznoj fazi osnivanja nove *zadruga* (Ivanove) i raspada Petrove, kad više nije bilo dovoljno motivirajućih razloga, a zapravo niti uvjeta, za

osnivanje nove zadruge. Od šest Petrovih sinova, odnosno četvero preživjelih, jer su dva brata preminula prije svoje tridesete godine starosti (Bolto nije bio niti oženjen, dok je Gabor imao samo jednu kćer), samo je Lazo imao uvjeta da nakon određenog vremena kada se sinovi ožene osnuje novu zadrugu. Brat Grgo nije imao djece, a Joso je imao samo jednoga sina i dvije kćeri. Međutim, njegov najstariji sin Bolto, još je za trajanja Petrove zadruge u njezinoj završnoj fazi, počeo studirati, tako da bi teško bilo za očekivati da će se kao završeni inženjer arhitekture vratiti na *salaš* i nastaviti načinom života svojih predaka.

Pri diobi su se međusobno nagodili i dogovorili što će kome pripasti, pa se onda dioba sprovela službeno, tako da se državi plati *štajer*, porez na nekretnine. Kuća na *salašu* bi obično pripala najstarijem sinu, što se i u slučaju Petrove zadruge dogodilo. U prethodnoj Dulićevoj zadrugi nije najstariji sin naslijedio *salaš*, no razlog tome može biti taj da ostali sinovi nisu imali uvjeta ili nisu namjeravali osnovati vlastite zadruge sa svojim sinovima. Međutim, to kazivači nisu znali, pa samo možemo pretpostavljati koji bi bio pravi razlog. *Salaš* je mogao pripasti i sinu koji je imao više muške djece, ako se tako dogovore. Možda je to bio razlog što je Petru pripao zadrugi *salaš*. Sinovi koji nisu imali izgrađen *salaš* već im je samo bilo kupljeno mjesto za njegovu gradnju dobiju jedno do dva jutra više zemlje. Ako se ne bi mogli sporazumjeti kome će pripasti određena parcela zemlje, izvlačila se slamka. Toga kod Dulićevih nije bilo. Kuća u kojoj je živio domaćin u gradu u ulici Dinka Zlatarića 19 ostaje u zajedničkom valsništvu, svi članovi obitelji su imali pravo otići tamo kad god su htjeli. Nakon diobe u kući su živjeli Petar i njegova žena. Nakon Petrove smrti 1929. godine u kući je nastavila živjeti njegova udovica Cilika Dulić, rođ. Crnković, do svoje smrti 1935. godine.⁴⁵ Kuća u Subotici bila je vlasništvu obitelji Dulić sve do 1937. godine.⁴⁶ Ako se sin školuje onda ponekad kuća njemu pripadne, katkad i nešto zemlje, ali manje nego drugim sinovima. U zadrugi Dulića sin Bolto koji se školovao nije dobio zemlju, boravio je ovoj kući u gradu radi školovanja i za vrijeme trajanja zadruge kod *dida* Petra. (sl. 13). Kasnije, nakon diobe, kuća mu je bila na raspolaganju sve do njegove ženidbe sa Julkom Skenderović 1934. godine, kada odlazi iz Dulićeve kuće. Nakon diobe zadruga uopće kuća u gradu (tko je ima) često se prodaje, pa se podijeli novac među braćom. Ili se izdaje pod zakup ukućanima koji su je održavali i imali obično mali stan u dvorištu. Ukućani su održavali red u kući, tako da sve bude spremno kad netko od obitelji dođe u grad. U tom slučaju svi su imali podjednako pravo boraviti u kući kad god su htjeli ili imali neki posao za obaviti u gradu.

⁴⁵ Kao i Petar i ona je na vječno počivalište ispraćena iz kuće u Zlatarićevoj ulici. U osmrtnici piše: (...) „Ohladnulo tijelo mile pokojnice će se dne 14og oktobra poslije podne u 3 sata u vlastitoj kući (IV. Zlatarićeva ul. br. 19) po obredima rimokatoličke crkve opjevati, poslije toga u Bajsko groblje u porodičnu grobnicu do sretnog uskrsnuća pokopati...“. U to vrijeme, a temeljem ostavinske odluke iza Petra Dulića, kuća je uknjižena na „Dulić Grgu, Dulić Lazu i malodobnog Dulić Ivana, sina pok. Dulić Josipa, zastupa ga kao prirodna i zakonita tutorica mati Dulić Josipa udova Julijana, rođena Vojnić Hajduk“.

⁴⁶ Kuća u Zlatarićevoj 19 prodana je 1937. godine Veci, Petru i Antunu Prčiću. Danas pripada Stipanu Stantiću i Eteli Čović i njihovim nasljednicima.

Vodilo se računa da svi dobiju ravnopravne dijelove u svemu: hrani, stoci, zemlji (uz spomenute iznimke, kada se dio prihoda unutar jedne obitelji već ranije koristio za školovanje). Dioba se vršila prema užim *familijama* ravnopravno, bez obzira koliko je djece bilo u pojedinoj *familiji*. Bilo je pri diobi i *faramuncika* (prevare). Udovicama i snahi koju su manje voljeli davali su lošiji inventar, lošijeg konja i sl. Izvlačilo bi se na slamku tko će koji dio imovine dobiti. Dioba je u pravilu bila pravedna, osim spomenutih mogućih sitnih podvala, koje su bile subjektivne naravi.

Ako se zadruga podijeli prije smrti domaćina i domaćice, što je bio slučaj u Dulićevoj zadrugi, svaki sin daje ocu i majci *arendu* u novcu. Iznos se određivao prema količini zemlje koju je svaki sin imao. Svi su dobili pet *lanaca* zemlje, neki su kasnije stekli više, neki manje. Osim toga, svaki sin im je bio dužan dati po četiri kg sira, deset pari pilića, jaja. Ako je u kući bio neoženjeni sin ili neudata kćer, ostajali su živjeti s roditeljima. Premda ništa nije ostalo nepodjeljeno, neki od alata su se zajednički upotrebljavali prema potrebi dok si svaki sin ne nabavi vlastiti alat. Prije diobe su Dulićevi kupili plugove, tako da je svakome sinu pripadao po jedan, također i po jedna kola, netko bi dobio starija, a netko novija (tako i plug). U tom slučaju bi se onome sinu koji je dobio starija kola odnosno plug, srazmjerno tome nadoknađivalo u nečemu drugome. Nastojalo se podjelu pravedno izvršiti.

Umjesto zaključka:

Familija Dulić nakon raspada posljednje obiteljske zadruge

Poslije podjele zadruge Dulić 1926. ili 1927. godine na salašu je ostao Lazo (najstariji sin) sa ženom Kocom (Konstanca) i svojom djecom (Sl. 14).

- 3 -

Уписница бр. <u>6</u>	
<i>Bolta Dulić</i>	
ученик <u>6</u> разреда	
Дан, месец и година	рођења
Место	ученикова
Име и презиме	оца
Зан. и место живљења	ученикова
ученик	код
станује	
Ко га издржава	
18. sept. 1922	
у	Разредни старешина,
ученик,	
	Родитељ или старатељ,

1*

Sl. 13. Đačka knjižica Bolte Dulića, s adresom kuće u Subotici, u kojoj je radi školovanja za vrijeme trajanja zadruge boravio kod dida Petra.

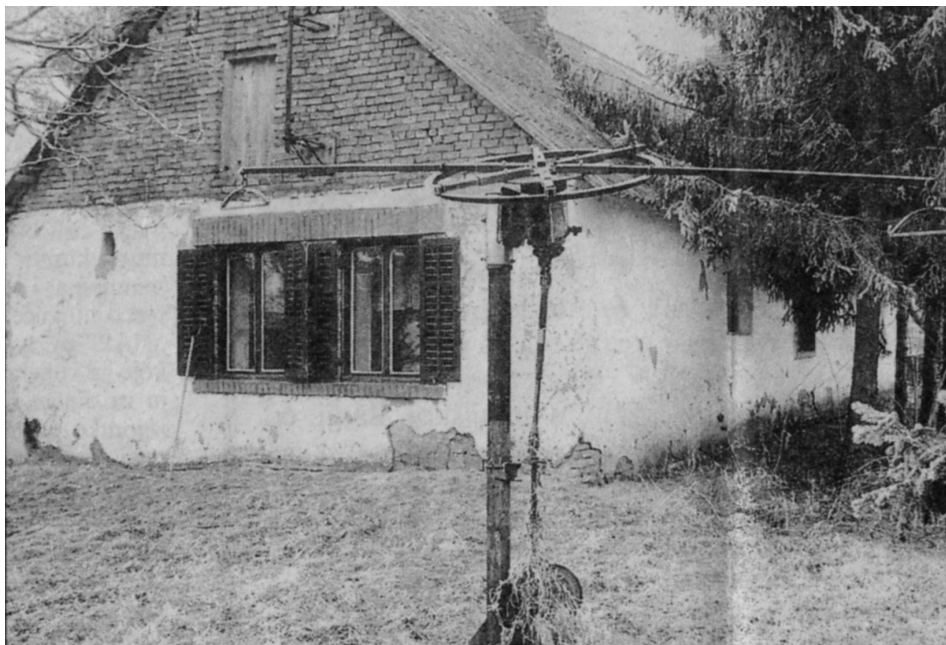
Sl. 14. Zadnja generacija zadruga dida Petra: u sredini njegov sin Lazo i supruga Koleta rođ. Ostrogonac sa sinovima Kalorom i Boltom i kćeri Kristom ispred ambetuša. Snimljeno 1934./35. godine.

Tada je Lazo već bio pedesetogodišnjak, sa iskustvom domaćina na *salašu* (što je i bio za trajanja zadruga), sin Bolto (22 godine) bio je student arhitekture u Zagrebu, dok je drugi sin Drago (18 godina) odnosno Kalor, kako su ga najviše zvali, dvojio između nastavka školovanja ili ostanka na *salašu*. Prevagnulo je ovo drugo, a kćer Krista je, s tek 8 navršenih godina, pohađala pučku školu na Đurđinu. Nije bilo više djece u Lazinoj porodici, pa je i to bio jedan važan argument za njegov ostanak na *salašu*, na kojemu je sada postao svoj gazda s višegodišnjim iskustvom

domaćina na zadrugnom *salašu*. *Živeći pola vijeka u zadrugi svoga dide Ive i zatim oca Petra, zadrugarski način života uvukao mu se pod kožu*, kazuje Nevenka Fabian Vidaković. Osim toga, kako je već spomenuto, i sam je jedno vrijeme bio domaćin na *salašu*, dok je njegov otac Petar boravio u gradu. Iako isprva nije bilo puno svoje čeljadi na *salašu*, kad se Kalor oženio i doveo ženu, *salaš* je polako je oživio. Kalor i Matija rođ. Jaramazović imali su šestoro djece. Sin Bolto, diplomirani inženjer arhitekture, živio je u gradu, oženio se iz Dulićeve kuće i živio je u kući roditelja svoje žene. Pred Drugi svjetski rat sagradio je kuću, kao mladi inženjer arhitekture prema svojem nacrtu i zamisli za potrebe svoje obitelji i četvero djece. Lazina kći Krista udala se u obitelj Skenderović u Tavankut. I ona u braku sa Petrom Skenderovićem ima četvero djece.

Ratne i poratne godine (1940.-1950.) bile su vrlo teške za poljodjelce. Otkup, prisilni odlazak u seljačke zadruga i neimaština ostavili su nezbrisiv trag na sve potomke Dulićeve obitelji. Ostala su sjećanja i slike iz djetinjstva. Prisjeća ih se Nevenka Fabian Vidaković rođ. Dulić: *Sjećam se visokog, uspravnog dide Laze, koji je već svojom pojavom i držanjem odavao iznimnu figuru „glavnog“, mada smo na salaš išli samo u posjet didi i striki. Dida Lazo se držao svih kanona zadrugnog života. Njega se pitalo što će se raditi, kod njega su bili novci, ključevi od podruma gdje je bilo vino. Sjedio je na čelu stola, pazio da se svi prikrižimo prije jela. Mi djeca, iz*

Boltine i Kalorove obitelji, a bilo nas je deset, jeli smo za malim stolom. Zajedno se jelo samo ljeti za velikim stolom ispod oraha. Striko Kalor je bio vrlo vješt u izradi divnih i začuđujućih stvari. Za kućom je izradio i instalirao ringišpil za djecu, vjetrenjača, ko' na divljem zapadu, uz promjenu „kaiševa“ obavljala je puno radnji (sl. 15, 16). Vjetrenjačom se krupilo, vodu tjeralo u kuću, proizvodila se struja i sto drugih stvari.

Sl. 15. Ringišpil, inovacija Kalora Dulića. Iz obiteljske dokumentacije Bolte Dulića.

Sl. 16. Vjetrenjača, izum Kalora Dulića. Iz obiteljske dokumentacije Bolte Dulića.

Did Lazo je bio vrlo ponosan na svoje sinove i unuke, ali i suzdržan kako dolikuje „glavi“ familije (sl. 17). Sjećam se da je rado odlazio „na gredu“, od kuda je pucao prekrasan pogled na dolove i marvu (goveda) koja je tamo pasla. Rano je izgubio vid. Navukla mu se mrena na oči. Za operaciju je trebalo dugo čekati da mrena „sazrije“, a to je značilo potpuno sljepilo, a mi smo poodrasli. Sve nas je poznavao po glasu. Poslije operacije nije se mogao načuditi da oko sebe ima već veliku unučad. Radne navike nije zaboravio, odmah je htio ići na salaš.

Svako od nas deset Dulićevih unuka i četrnaest sa pridodanih tetinih četvoro djece, mogao bi ispričati svoja sjećanja na dida Lazu koji je u svojoj generaciji bio najstariji, prvi među jednakima na salašu za vrijeme dida Petrove druge zadruge. Nije mu bilo suđeno da sam postane starješina u novoj zadrugi.

*Sl. 17. Did Lazo s unukom.
Snimio Bolto Dulić 1942. ili 1943. godine.*

Premda je nakon diobe svaka obitelj iznikla iz *velike familije* Dulić postala samostalna nuklearna obitelj, zadružni duh zajedništva i dalje je opstao, tako da su se braća s obiteljima povremeno sastajali na očevu *salašu*. Tako se jednom prigodom sva Lazina unučad našla na okupu na *salašu* svojega *dide*, što je fotoaparata Bolte Dulića trajno zabilježio, kao što je i mnogo puta ranije, a ponajviše upravo četrdesetih godina XX. stoljeća, kao značajno svjedočanstvo o životu na *salašu* Dulićevih (sl. 18). I kasnije se obitelj u užem ili širem sastavu često okupljala na starom obiteljskom *salašu*. (sl. 19).

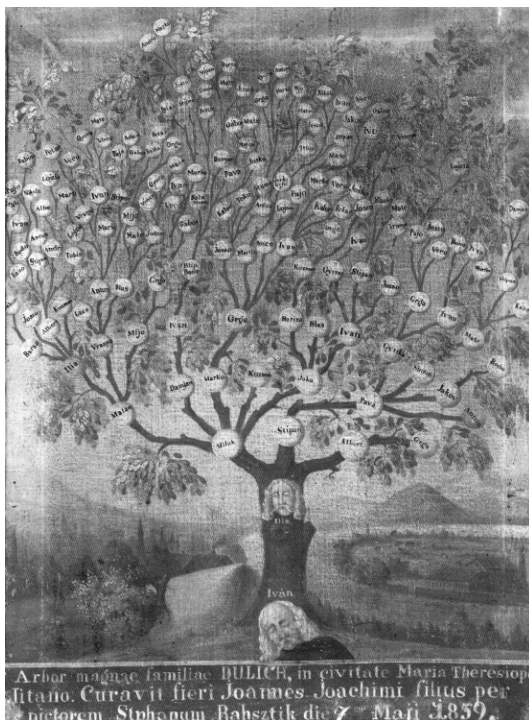

Sl. 18. Mali Dulići na didinom salašu. Snimio Bolto Dulić 1942. godine.

Sl. 19. Dio obitelji Kalora i Bolte Dulića na obiteljskom skupu.
Snimio Petar Dulić, Kalorov sin, 1980. godine.

Više godina nakon što se *velika familija* Dulić podijelila, 15. listopada 1971. godine organiziran je *Obiteljski skup Dulićevih*, koji je za cilj imao okupiti sve članove ove mnogobrojne obitelji. Skup je inicirao i organizirao Pavle (Pajica) Dulić od *Židoranovih*, pra pra unuk Veca Dulića (1841.), brata Petra Dulića (1853.) zadnjeg zajedružnog domaćina *velike familije* Dulić. Sva Petrova braća (Marko, Veco, Joško, Kalor i Grgo) su osnovali svoje *familije*, veće ili manje, na posjedima koje su stekli prvom diobom iza Ivine smrti oko 1900. godine. U vrijeme organiziranja *Obiteljskog skupa Dulićevih*, ocijenjeno je da postoji oko 500 obitelji Dulića s oko 2.000 članova. Na *Skup* se odazvalo blizu 250 Dulića. Tom prilikom na svjetlo dana izašlo je „stablo velike obitelji Dulić“. (Sl. 20)

Sl. 20. Obiteljsko stablo na pozivnici za obiteljski skup 15. studenog 1971. godine.

Stablo nosi muške (na)sljednike rođene do 1840-te godine, a ima preko 150 imena prikazanih na stablu. Naslikano stablo ima svoj pisani dio na latinskom jeziku: *Arbor magnae familiae Dulich, in civitate Maria Theresiopo I itano. Curavit fieri Joannes Joachimi filius per pictorem Stphanum Rahtzik die 7 Maji 1859.* Prijevod sa latinskog natpisa obiteljskog stabla glasi: *Stablo velike obitelji DULIĆ u gradu Marija Tereziopolis (Subotica). Dao je izraditi Ivan sin Joakima po slikaru Stjepanu Rastik dana 7. maja 1859.* Prema obiteljskom stablu prije prvog IVANA bio je Joachim, što znači da je on prvi znani začetnik Dulić familije. Skupu koji se održao 15-tog listopada 1971. godine nazočili su i najstariji Dulići: Ivan Dulić (1884.) od *Kurjakovih*, ali je bilo i drugih starina s preko osamdeset godina (sl. 21). Prema grubom izračunu u Bačkoj je od svog dolaska do danas nastalo između 16 i 18 a možda i više generacija Dulićevih.

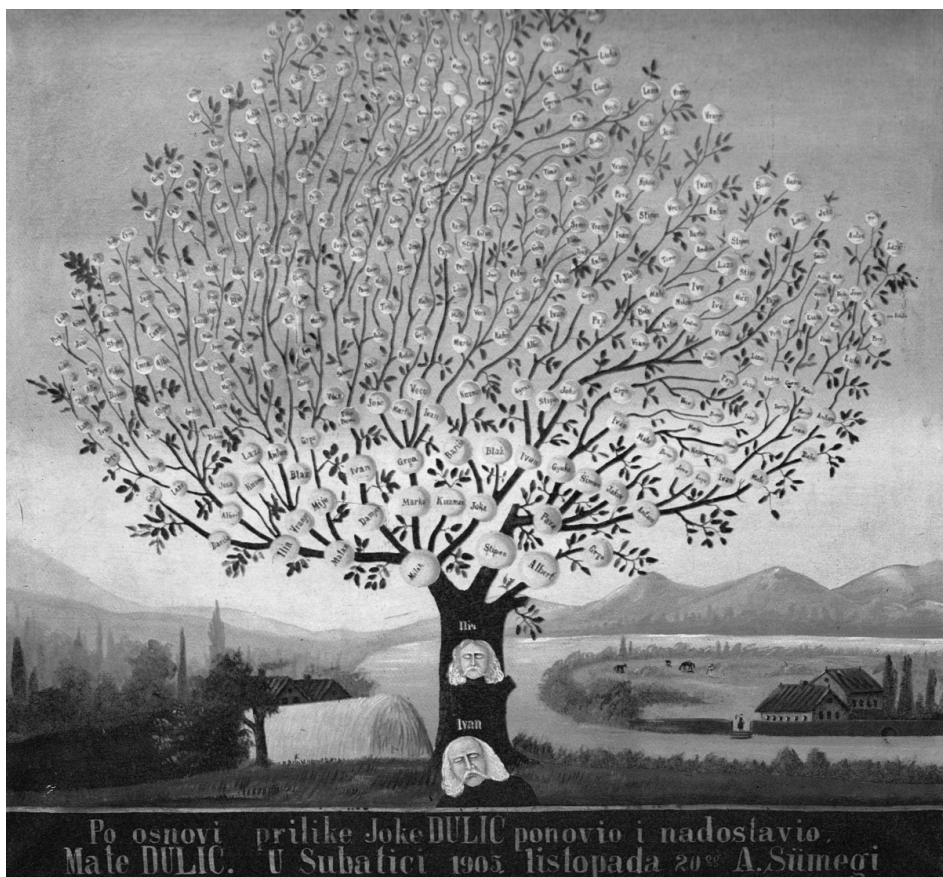
Sl. 21. Slika s obiteljskog skupa 1971. godine objavljena u lokalnim novinama.⁴⁷ Iz obiteljske dokumentacije Bolte Dulića.

Drugi skup Dulićevih održao se 26 godina nakon prvog skupa 25. kolovoza 1997. godine. Za Svečanu pozivnicu odabrano je još jedno pronađeno stablo Dulićevih. Ovo mlađe obiteljsko stablo rađeno je po uzoru na prvo, ali sa natpisom na hrvatskom jeziku: *Po osnovi prilike Joke DULIĆ ponovio i nadostavio Mate DULIĆ. U Subotici 1905. listopada 20-og A. Sümegi.* Na stablu su obuhvaćeni i dodati muški sljednici rođeni do 1910. godine (Sl. 22a).

Druga svečana pozivnica na poleđini ima sliku dokumenta iz 1773. godine, a odnosi se na potvrdu iz Rima da je Matias Dulity sa dvanaest članova bio na hodočašću u Rimu. Među dvanaesticom su i tri brata Milak, Stipan i Albert Dulitz. Ova slikovna potvrda, s potpisima dvanaestorice Dulića, o hodočašću u Rim je za sada najstariji dokument o obitelji Dulić (Sl. 22b).⁴⁸

⁴⁷ Na isječku sa slikom i tekstem iz novina nije naznačeno o kojim je novinama riječ niti kojega su datuma objavljene.

⁴⁸ Tekst potvrde u hrvatskom prijevodu glasi: Presvetom gospodinu našem Klementu XVI. najvišem prvo-svećeniku, dana 6. travnja 1773. „Najblazi (sveti) oče, prisutan u Rimu na kratkom zadržavanju, ponizno moli Vašu svetost, da se udostoji meni, mojim krvnim srodnicima i taz-

Sl. 22a. Obiteljsko stablo Dulićevih na svečanoj pozivnici za drugi obiteljski skup 1997. godine.

Ovako brojno obiteljsko prezime kao što je Dulić, pojedinačno se moglo razlikovati po nadimcima. Obitelji s prezimenom Dulić danas označavaju se s 28, a možda i više, nadimaka, po kojima se može odrediti o kojoj obitelji je riječ (Sl. 23).⁴⁹

Skupovi su bili dobra prilika za saznavanje, ponovo viđenje, upoznavanje, priječanje, ali i veselje i nebrojene dosjetke te otvaranje starih rana i nesuglasica⁵⁰.

I to na kraju što reći o *velikoj familiji* Dulić? Ovim radom nastojala sam koliko je to bilo moguće prikazati kako je bio organiziran život i rad na temelju kazivanja

bini (preteljima!) u prvom koljenu (stupnju) kao i dvanaest ovdje imenovanih osoba udijeliti POTPUNU MILOST u času smrti, sakramentalno ispovjeđenima i svetom Pričešću nhranjenima; ili barem kad skrušeno ustima ili srcem, pobožno zazovu najsvetije Ime Isus, dobrotivo udijeli kao milostivi Bog“ (Krpmotić 2005, 13).

⁴⁹ Potomci zadružne obitelji Petra Dulića nemaju posebnog nadimka.

⁵⁰ Za informacije o organiziranim obiteljskim skupovima Dulićevih zahvaljujem Nevenki Fabian Vidaković. Više o tome vidi i u Krmpotić 2005.

Sl. 22b. Preslik dokumenta iz 1773. godine sa poleđine pozivnice za drugi obiteljski skup

tada još živućih članova i potomaka ove zadružne obitelji, nadopunjeno podacima, obiteljskom dokumentacijom i fotografijama iz ostavštine Bolte Dulića, koje su ovaj prikaz obogatile i dočarale, više nego što to riječi mogu, kako se nekad živjelo u *velikim obiteljima* na bunjevačkim *salašima*. Kako je to već davno utvrdio poznati hrvatski etnolog Milovan Gavazzi, svaka je zadruga *posve individualna i neponovljiva* te da bi se jedva mogle

Sl. 23. Dva najstarija Dulića dida Mate (Trinajsti) i dida Vince (Kurjak) rezali su tortu u obliku obiteljskog stabla na susretu Dulićevih 1997. godine. U sredini iza njih je Franjo Dulić (Fratrov). Iz obiteljske dokumentacije Franje Dulića.

naći dvije obiteljske zadruge koje bi imale posve jednaku strukturu, iste vlasničke odnose, isti poredak u radu i življenju (Gavazzi 1978, 81). Ni velika familija Dulić nije iznimka. Stoga će i ovaj prilog članovima uže i šire obitelji Dulić, i ne samo njima već i ostalim Bunjevcima na sjeveru Bačke, ostati dragocjeno svjedočanstvo za sadašnje i buduće naraštaje o životu jedne velike *neponovljive* zadrugne bunjevačke obitelji u prvoj polovici XX. stoljeća.

Literatura i izvori:

- Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*. Zagreb: FF press.
- Černelić, Milana. 1980. *Zadruga Dulića, Đurđin*. Etnološki zavod Filozofski fakultet u Zagrebu, inv. br. 118 (rukopis).
- Gavazzi, Milovan. 1978. Sudbina obiteljskih zadruga jugoistočne Evrope. U: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 80-93.
- Krmpotić, Lazar Ivan. 2005. *Veliko obiteljsko stablo Dulićevih*. Subotica: Birografika, Pučka kasina 1878.
- Pavelić, Rikard. 1991. *Stope predaka. Bunjevci u Hrvastkom primorju, Gorskom kotaru i Lici*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Šimunović, Petar. 1995. *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*. Zagreb: Golden marketing.
- Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimena*. 3. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Šimunović, Petar, Maletić, Franjo, ur. 2008. *Hrvatski prezimenik : pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*. 1. Hrvatski prezimenik po abecednom redu (A-K). Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.

Summary

Large family Dulic in Djurdjin

This study aims to describe mainly the final stage of the existence of a large family Dulic in Djurdjin on the basis of data collected in a field research in 1980. Property, legal and economic conditions, forms of management, organization of work and life, family relationships and causes of its division are being considered. The presentation of this communal family is based on narration of then still living members and their offsprings, supplemented by recent data presented by Nevenka Fabian Vidal, born Dulic as well as family documents and photographs from the legacy of her father Bolta Dulic. The final chapter gives an overview of the family Dulic after the breakup of family community and reflects the spirit of unity emerging in nuclear families certainly as a reflection of communal family relationships, both within the Dulic community and in the wider family circle of this great Bunjevci genus.

Key words: large family, Dulic, Vojvodina, community, Djurdjin